

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2007-2008

5 MEI 2008

Wetsvoorstel tot wijziging van de wetgeving tot nietigverklaring van het huwelijk in het kader van een strafrechtelijke betegeling van een gedwongen huwelijk of een schijnhuwelijk

(Ingediend door mevrouw Martine Taelman c.s.)

TOELICHTING

Daar waar het huwelijk de plechtige overeenkomst is tussen twee partners om hun leven duurzaam te verenigen (1), is er naar Belgisch recht in artikel 146*bis* van het Burgerlijk Wetboek sprake van een schijnhuwelijk als ondanks de gegeven formele toestemmingen tot het huwelijk uit een geheel van omstandigheden blijkt dat de intentie van minstens één van de echtgenoten kennelijk niet is gericht op het tot stand brengen van een duurzame levensgemeenschap, maar enkel op het bekomen van een verblijfsrechtelijk voordeel dat is verbonden aan de staat van gehuwde. Het begrip werd aldus bij de wet van 4 mei 1999 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende het huwelijk in het Burgerlijk Wetboek ingevoerd (2).

De strijd tegen (vermeende) schijnhuwelijken met het oog op verblijfsdocumenten wordt sinds 1 januari 2000 op twee terreinen gevoerd. De preventieve pijler geeft de ambtenaar van de burgerlijke stand een aanzienlijke appreciatiebevoegdheid om het huwelijk uit te stellen of de voltrekking ervan te weigeren. Het repressieve luik bestaat erin om ten gevolge van een afgesloten schijnhuwelijk tot strafrechtelijke vervolging over te gaan en in tweede orde het schijnhuwelijk door een burgerlijke rechter nietig te laten verklaren.

(1) R. Bützler en N. Heijerick, *Inleiding tot het burgerlijk recht*, Bruges, die Keure, 1997, 37.

(2) *Belgisch Staatsblad* van 1 juli 1999, blz. 24828.

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2007-2008

5 MAI 2008

Proposition de loi modifiant la législation sur l'annulation du mariage dans le cadre de la répression pénale du mariage forcé ou du mariage de complaisance

(Déposée par Mme Martine Taelman et consorts)

DÉVELOPPEMENTS

Si le mariage se définit comme un contrat solennel qui unit durablement deux personnes dans la vie (1), le droit belge prévoit, à l'article 146*bis* du Code civil, que le mariage est dit de complaisance lorsque, bien que les consentements formels aient été donnés en vue de celui-ci, il ressort d'une combinaison de circonstances que l'intention de l'un au moins des époux n'est manifestement pas la création d'une communauté de vie durable, mais vise uniquement l'obtention d'un avantage en matière de séjour, lié au statut d'époux. La notion de mariage de complaisance a dès lors été inscrite dans le Code civil par la loi du 4 mai 1999 modifiant certaines dispositions relatives au mariage (2).

Depuis le 1er janvier 2000, la lutte contre les mariages de complaisance (présumés) qui visent l'obtention d'un titre de séjour est menée sur deux terrains. Son volet préventif confère à l'officier de l'état civil une large compétence d'appréciation qui lui permet de différer ou de refuser le mariage. Quant à son volet répressif, il permet de poursuivre pénalement le mariage de complaisance déjà conclu et, en ordre subsidiaire, de faire annuler ce mariage par le juge civil.

(1) R. Bützler en N. Heijerick, *Inleiding tot het burgerlijk recht*, Bruges, die Keure, 1997, p. 37.

(2) *Moniteur belge* du 1er juillet 1999, p. 24828.

Niettemin blijkt dat het aantal gevallen stijgt (1) waarin wordt getracht een schijnhuwelijk af te sluiten.

Op basis van de reeds aangehaalde wet van 4 mei 1999 wordt de ambtenaar van de burgerlijke stand een belangrijke preventieve bevoegdheid verleend om de voltrekking van het huwelijk, bij een vermoeden van een schijnhuwelijk, in eerste instantie uit te stellen voor nader onderzoek en naderhand ook daadwerkelijk te weigeren indien blijkt dat niet is voldaan aan de hoedanigheden en voorwaarden vereist om een huwelijk te mogen aangaan, of indien de bevoegde ambtenaar uiteindelijk ook van oordeel is dat de voltrekking in strijd is met de beginselen van de openbare orde (art. 167, lid 1 B.W.), met andere woorden dat het onderzoek duidelijke indicaties oplevert dat het weldegelijk gaat om een schijnhuwelijk.

Hiervoor dient hij zich te baseren op het al dan niet aanwezig zijn van meerdere factoren die vervat zijn in de niet-limitatieve lijst van de omzendbrief van 17 december 1999: partijen verstaan elkaar niet of kunnen enkel op een gebrekkige wijze met elkaar communiceren of doen beroep op een tolk; zij hebben elkaar voor de huwelijksluiting nooit eerder ontmoet; één van de partijen woont duurzaam samen met iemand anders; partijen kennen elkaars naam of nationaliteit niet; één van de aanstaande echtgenoten weet niet waar de andere werkt; verklaringen omtrent de omstandigheden van de ontmoeting lopen manifest uiteen; een som geld wordt beloofd bij het aangaan van het huwelijk; het uitoefenen van prostitutie door één van beiden; het optreden van een tussenpersoon; een groot leeftijdsverschil (2).

Wanneer de desbetreffende ambtenaar een huwelijksaanvraag ontvangt waarbij één van de betrokkenen een vreemdeling is die illegaal in het land verblijft dient hij dienaangaande hiervan ook melding te maken bij de Dienst Vreemdelingenzaken, zodat zij binnen de maand relevante informatie kunnen aanbrengen (een huwelijk in het buitenland, een reeds geweigerd huwelijk, de feitelijke samenwoning met een andere persoon, ...) (3). In 2006 werden door deze Dienst zo'n 5 474 aanvragen van steden en gemeenten behandeld, een jaar later bedroeg dit eind november reeds 8 852 dossiers. Volgens de inlichtingen die de steden en gemeenten hieromtrent aan de Dienst Vreemde-

(1) Verslag namens de Commissie voor Buitenlandse Zaken, de algemene Zaken en het Openbaar Ambt, uitgebracht door mevrouw Jacqueline Galant, stuk Kamer 2005/2006, nr. 1861/004, 5.

(2) Omzendbrief van 17 december 1999 inzake de wet van 4 mei 1999 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende het huwelijk, *Belgisch Staatsblad* van 31 december 1999, blz. 50364.

(3) Omzendbrief van 13 september 2005 betreffende de uitwisseling van informatie tussen de ambtenaren van de burgerlijke stand, in samenwerking met de Dienst Vreemdelingenzaken ter gelegenheid van een huwelijksaangifte waarbij een vreemdeling betrokken is, *Belgisch Staatsblad* van 6 oktober 2005, blz. 43177.

Il apparaît cependant que le nombre de tentatives de mariages de complaisance est en augmentation (1).

Sur la base de la loi précitée du 4 mai 1999, l'officier de l'état civil se voit octroyer une importante compétence préventive qui lui permet, lorsqu'il soupçonne un mariage de complaisance, de reporter, en première instance, la célébration du mariage en vue d'effectuer une investigation, et de refuser ensuite effectivement de célébrer le mariage s'il s'avère que les qualités ou les conditions exigées pour pouvoir contracter mariage ne sont pas remplies, ou si l'officier compétent estime, en fin de compte, que la célébration du mariage est contraire aux principes de l'ordre public (art. 167, alinéa 1er du Code civil), autrement dit, que l'investigation a livré des indications claires qu'il s'agit bien d'un mariage de complaisance.

Pour cela, il doit se baser sur l'existence éventuelle de plusieurs éléments énumérés dans la liste non limitative de la circulaire du 17 décembre 1999: les parties ne se comprennent pas ou ont des difficultés à dialoguer, ou font appel à un interprète; les parties ne se sont jamais rencontrées avant la conclusion du mariage; une des parties cohabite avec quelqu'un d'autre de manière durable; les parties ne connaissent pas le nom ou la nationalité l'une de l'autre; un des futurs époux ne sait pas où l'autre travaille; il y a une divergence manifeste entre les déclarations relatives aux circonstances de la rencontre; une somme d'argent est promise pour contracter le mariage; un des deux se livre à la prostitution; l'intervention d'un intermédiaire; une grande différence d'âge (2).

Lorsque l'officier de l'état civil reçoit une demande de mariage et que l'un des intéressés est un étranger qui séjourne illégalement dans le pays, il doit également en informer l'Office des étrangers, de telle sorte que ce dernier puisse communiquer les renseignements utiles dans le mois qui suit (mariage à l'étranger, mariage refusé, cohabitation de fait avec une autre personne, ...) (3). En 2006, ce Service a traité près de 5 474 demandes émanant de villes et de communes; l'année suivante, le nombre de dossiers s'élevait déjà à 8 852 à la fin du mois de novembre. Selon les informations communiquées en la matière à l'Office des étrangers par les villes et les communes,

(1) Rapport fait au nom de la Commission de l'intérieur, des affaires générales et de la fonction publique par Mme Jacqueline Galant, *Doc. parl.*, Chambre 2005/2006, n° 1861/004, p. 5.

(2) Circulaire du 17 décembre 1999 relative à la loi du 4 mai 1999 modifiant certaines dispositions relatives au mariage, *Moniteur belge* du 31 décembre 1999, p. 50364.

(3) Circulaire du 13 septembre 2005 relative à l'échange d'information entre les officiers de l'état civil, en collaboration avec l'Office des étrangers, à l'occasion d'une déclaration de mariage concernant un étranger, *Moniteur belge* du 6 octobre 2005, p. 43177.

lingenzaken hebben doorgegeven werden in 2006 347 huwelijken aldus geweigerd en in 2007 waren dit er eind november reeds 326.

Wanneer het huwelijk toch werd afgesloten kan nadien niettemin toch nog repressief tegen deze misbruiken worden opgetreden. De wetgever voorziet sinds de codificatie van het internationaal privaatrecht door de wet van 16 juli 2004 in de mogelijkheid voor Belgische openbare ambtenaren alsook voor andere overheden in de mogelijkheid om de erkenning van buitenlandse huwelijksakten te weigeren wanneer deze ingaan tegen de internationale openbare orde (1).

Bovendien werd het met de invoering van de wet van 12 januari 2006 tot aanpassing van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (2) («Vreemdelingenwet»), opportuun geacht — niet in het minst omwille van het stijgende aantal — een basis te creëren tot strafrechtelijke beteugeling van schijnhuwelijken. Aldus de Memorie van Toelichting wenste de wetgever «in het bijzonder een specifieke strafbaarstelling te creëren waarbij elke partner die een schijnhuwelijk voltrekt, wordt bestraft, wanneer deze dit huwelijk heeft gesloten met als enige doel een verblijfsrecht te verwerven, dan wel een verblijfsrecht te zien toekennen aan de andere» (3). *In concreto* komt het hierop neer dat eenieder die een dergelijk huwelijk aangaat in de omstandigheden als bedoeld in artikel 146bis Burgerlijk Wetboek (*supra*) strafbaar is en als dusdanig door de correctionele rechtbank zal veroordeeld worden. Diegenen die een geldsom ontvangen voor het sluiten van een schijnhuwelijk of gebruik maken van geweld of bedreiging om iemand tot een dergelijk huwelijk te dwingen worden uiteraard strenger aangepakt (art. 79bis, § 1, Vreemdelingenwet). Teneinde het preventieve karakter van de wet te benadrukken wordt eveneens voorzien in de strafrechtelijke beteugeling van de poging tot deze misdrijven (art. 79bis, § 2, Vreemdelingenwet).

De partner die evenwel geen kennis had van de veinzing kan uiteraard niet gestraft worden, daar deze niet gedreven werd door het opzet als bedoeld in art. 146bis B.W. (4).

(1) Wet van 16 juli 2004 houdende het Wetboek van internationaal privaatrecht, *Belgisch Staatsblad* van 27 juli 2004, blz. 57344.

(2) *Belgisch Staatsblad* van 21 februari 2006, blz. 8963.

(3) M.v.T. bij wetsontwerp tot aanpassing van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, stuk Kamer 2004/2005, nr. 51-1861/001, 3.

(4) C. Aerts en K. Van Hoogenbremt, «De strafrechtelijke beteugeling van het schijnhuwelijk, ingevoerd door de wet van 12 januari 2006», in: *E.J.* 2006 51, nr. 8.

347 mariages ont ainsi été refusés en 2006 et 326 mariages avaient déjà été refusés à la fin du mois de novembre 2007.

Lorsque le mariage a tout de même été conclu, il reste malgré tout possible d'intervenir *a posteriori* de manière répressive contre ces abus. La loi prévoit, depuis la codification du droit international privé par la loi du 16 juillet 2004, la possibilité, pour les fonctionnaires publics belges ainsi que pour d'autres autorités, de refuser de reconnaître des actes de mariage étrangers lorsqu'ils sont contraires à l'ordre public international (1).

En outre, dans le cadre de l'instauration de la loi du 12 janvier 2006 modifiant la loi du 15 décembre 1980 sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers (2) («Loi sur les étrangers»), il a été jugé opportun — notamment en raison de l'ampleur croissante du phénomène — de créer un fondement pour la répression pénale des mariages blancs. Aux termes de l'exposé des motifs, le législateur entendait «créer en particulier une pénalisation spécifique en vertu de laquelle tout partenaire qui conclut un mariage de complaisance, est punissable lorsqu'il conclut ce mariage dans le seul but d'obtenir un droit de séjour ou de voir accorder un droit de séjour à son conjoint» (3). Concrètement, cela signifie que quiconque contracte un tel mariage dans les circonstances visées à l'article 146bis du Code civil (*cf. supra*) est punissable et se verra condamné à ce titre par le tribunal correctionnel. Les personnes qui reçoivent une somme d'argent pour la conclusion d'un mariage de complaisance ou qui recourent à des violences ou menaces à l'égard d'une personne pour la contraindre à conclure un tel mariage s'exposent bien entendu à des sanctions plus sévères (art. 79bis, § 1er, de la loi sur les étrangers). Afin de souligner le caractère préventif de la loi, toute tentative visant à commettre lesdits délits est également réprimée pénalement (art. 79bis, § 2, de la loi sur les étrangers).

Néanmoins, le partenaire qui n'avait pas connaissance de la simulation ne peut évidemment pas être sanctionné, dans la mesure où il n'était pas animé par l'intention visée à l'article 146bis du Code civil (4).

(1) Loi du 16 juillet 2004 portant le Code de droit international privé, *Moniteur belge* du 27 juillet 2004, p. 57344.

(2) *Moniteur belge* du 21 février 2006, p. 8963.

(3) Exposé des motifs du projet de loi modifiant la loi du 15 décembre 1980 sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers, *Doc. parl.*, Chambre 2004-05, n° 51-1861/001, p. 3.

(4) C. Aerts en K. Van Hoogenbremt, «De strafrechtelijke beteugeling van het schijnhuwelijk, ingevoerd door de wet van 12 januari 2006», in: *E.J.* 2006 51, n° 8.

Daarnaast is er de problematiek van de gedwongen huwelijken waarvan, luidens een vorig jaar in het Burgerlijk Wetboek ingevoegd artikel 146ter, sprake is wanneer het wordt aangegaan zonder vrije toestemming van beide echtgenoten en de toestemming van minstens één van de echtgenoten werd gegeven onder geweld of bedreiging (1).

In 1999 interviewden onderzoekers van de VUB in het kader van een onderzoek vrouwen van Turkse en Marokkaanse oorsprong in Brussel en Vlaanderen. Van de ondervraagde vrouwen ouder dan 40 jaar verklaarde 27% het slachtoffer te zijn geweest van een gedwongen huwelijk, van de ondervraagde meisjes tussen de 17 en 24 jaar, verklaarde 13% van de Turkse meisjes en 8% van de Marokkaanse meisjes het slachtoffer te zijn van een gedwongen huwelijk.

Tussen december 2003 en juni 2004 voerde ook de UCL een studie uit: 1 200 leerlingen van het Frans-talige Gemeenschapsonderwijs tussen 15 en 18 jaar werden ondervraagd: 73,4% verklaarde dat gedwongen huwelijken nog steeds bestonden en 23% verklaarde ermee in aanraking te zijn gekomen (7% binnen de familie en 16% binnen de kennissenkring) (2).

Tot de inwerkingtreding van de wet van 25 april 2007 werd in België, zoals in de meeste landen, het gedwongen huwelijk gestraft met behulp van andere bepalingen zoals fysiek of psychisch geweld, verkrachting, bedreigingen, ... maar dit bleek onvoldoende om tegen dit fenomeen adequaat te kunnen optreden. Noorwegen was tot dan het enige land binnen Europa dat de gedwongen huwelijken als dusdanig bestrafte.

Sindsdien kan al wie iemand door geweld of bedreiging dwingt een huwelijk aan te gaan of dit poogt te doen, strafrechtelijk vervolgd en bestraft worden (art. 391sexies Sw.). Ook deze wettelijke bepalingen gaan immers uit van het principe van de bescherming van het recht van het slachtoffer om uit vrije wil een huwelijk aan te gaan en van de bescherming van zijn of haar vrijheid, waardigheid en fysieke integriteit.

Daarnaast bepaalt deze wet ook dat het openbaar ministerie rechtstreeks de nietigverklaring kan vorderen van een gedwongen huwelijk (art. 184 B.W.). Voor de invoering van deze wet kon het openbaar ministerie dit initiatief niet nemen en kon het enkel maar tussenkomen in een procedure tot nietigverklaring die door één van de huwelijkspartners was ingesteld. Gezien de gevoelige sfeer waarin gedwongen huwelijken zich voordoen,

(1) Wet van 25 april 2007 tot invoering van een artikel 391sexies in het Strafwetboek en tot wijziging van een aantal bepalingen van het Burgerlijk Wetboek met het oog op de strafbaarstelling en het uitbreiden van de middelen tot nietigverklaring van het gedwongen huwelijk, *Belgisch Staatsblad* van 15 juni 2007.

(2) *Parl. Handel.*, Senaat 2006, 3-189.

Il y a par ailleurs la problématique du mariage forcé, à savoir, aux termes de l'article 146ter inséré l'année passée dans le Code civil, lorsque le mariage est contracté sans le libre consentement des deux époux et que le consentement d'au moins un des époux a été donné sous la violence ou la menace (1).

En 1999, des chercheurs de la VUB ont interviewé, dans le cadre d'une enquête, des femmes d'origine turque ou marocaine, à Bruxelles et en Flandre. Parmi les femmes de plus de 40 ans interrogées, 27% ont déclaré avoir été victimes d'un mariage forcé. Parmi les jeunes filles de 17 à 24 ans interrogées, 13% des jeunes filles turques et 8% des jeunes filles marocaines ont déclaré avoir été victimes d'un mariage forcé.

Entre décembre 2003 et juin 2004, l'UCL a également réalisé une étude: 1 200 élèves de 15 à 18 ans de l'enseignement de la Communauté française ont été interrogées: 73,4% ont déclaré que les mariages forcés existaient encore et 23% ont déclaré avoir connu des faits de mariage forcé (7% au sein de la famille et 16% dans leur cercle de connaissances) (2).

Jusqu'à l'entrée en vigueur de la loi du 25 avril 2007, le mariage forcé était puni, en Belgique comme dans la plupart des autres pays, au titre d'autres dispositions telles que celles sur les violences physiques ou psychiques, le viol, les menaces, etc. Cette formule s'est toutefois révélée insuffisante pour pouvoir lutter adéquatement contre ce phénomène. La Norvège était jusqu'à cette date le seul pays européen qui punissait les mariages forcés en tant que tels.

Depuis lors, toute personne qui, par des violences ou des menaces, a contraint quelqu'un à contracter un mariage, ou a tenté de le faire, peut être poursuivie et punie pénalement (art. 391sexies du Code pénal). Ces dispositions légales s'appuient, elles aussi, sur le principe de la protection du droit de la victime de se marier librement et sur celui de la protection de sa liberté, de sa dignité et de son intégrité physique.

Cette loi dispose en outre que le ministère public peut demander directement l'annulation du mariage forcé (art. 184 du Code civil). Avant l'adoption de cette loi, le ministère public ne pouvait pas prendre cette initiative. Il ne pouvait intervenir que dans une procédure d'annulation introduite par l'un des conjoints. Vu la nature délicate des circonstances dans lesquelles les mariages forcés sont contractés, cette

(1) Loi du 25 avril 2007 insérant un article 391sexies dans le Code pénal et modifiant certaines dispositions du Code civil en vue d'incriminer et d'élargir les moyens d'annuler le mariage forcé, *Moniteur belge* du 15 juin 2007.

(2) *Annales parl.*, Sénat 2006, 3-189.

werd door deze beperking zelden een vordering tot nietigverklaring van een gedwongen huwelijk ingesteld. Door de druk die op hem of haar werd uitgevoerd, had het slachtoffer er vaak niet de moed toe om gerechtelijke stappen te zetten.

Het uitwerken van een dergelijk strafrechtelijk instrumentarium om te kunnen overgaan tot een strafrechtelijke veroordeling wegens het sluiten van een schijnhuwelijk of een gedwongen huwelijk is zonder meer waardevol. Echter, deze betuigeling doet het bestaande huwelijk evenwel nog niet teniet.

De vordering tot nietigverklaring van het huwelijk op grond van de artikelen 146*bis* (schijnhuwelijk) en 146*ter* (gedwongen huwelijk) van het Burgerlijk Wetboek, kan worden ingesteld door de echtgenoten zelf, door het openbaar ministerie en allen die daarbij belang hebben (art. 184 B.W.) mits enkele uitzonderingen voor de bloedverwanten in de zijlijn of kinderen die niet uit dit vermeende huwelijk geboren zijn (art. 187 B.W.).

Wil men naast de strafrechtelijke veroordeling op burgerrechtelijk vlak komen tot de nietigverklaring van het huwelijk dan dient de meest gereede partij na de strafrechtelijke veroordeling een vordering tot nietigverklaring in te leiden (1). Enkel de burgerrechtelijke rechter kan tot nu toe de nietigverklaring uitspreken, vermits alle vorderingen betreffende de staat van de personen alsmede alle geschillen tussen echtgenoten betreffende de uitoefening van hun rechten of betreffende hun goederen tot zijn exclusieve bevoegdheid behoren (art. 569, 1°, Ger. W.).

De nietigverklaring van het huwelijk werkt terug tot het aangaan ervan, zodat het huwelijk geacht wordt nooit te hebben bestaan en de betrokkenen worden geacht nooit gehuwd te zijn geweest (2).

Aldus zorgen deze strafrechtelijke bepalingen inzake het schijnhuwelijk en het gedwongen huwelijk voor een essentieel probleem inzake de rechtsmachtenbakening tussen de strafrechter en de burgerlijke rechter. Met betrekking tot het strafrechtelijke gezag van gewijsde ten overstaan van de burgerlijke rechter en gelet op het adagium « le pénal tient le civil en état » kan men momenteel niet anders dan concluderen dat de burgerlijke rechter zich niet mag uitspreken over een vordering tot nietigverklaring alvorens de strafrechter beslist heeft over het bij hem aanhangig gemaakte misdrijf schijnhuwelijk of gedwongen huwelijk en de burgerlijke rechter zich dient te schikken naar het aldus gevelde oordeel van de strafrechter dienaangaande (3).

(1) S. Lefebvre, « Schijnhuwelijken. Preventie en repressie in een notendop », in: *NJW*, 2007, nr. 171, blz. 824.

(2) Cass., 20 april 2001, C.00 0429.N; *AJT*, 2001-02, 551; *E.J.*, 2002, afl. 3, 34; *Juristenkrant*, 2001 (weergave Verschelden G.), afl. 35, 9.

(3) A. Huygens, « Oneigenlijke huwelijksmigratie. Schijnhuwelijken: stand van zaken anno 2006 », in: *T. Vreemd*, 2006, 271, (238) nrs. 68-71.

limitation avait pour conséquence que l'annulation du mariage forcé était rarement demandée. Souvent, compte tenu de la pression exercée sur elle, la victime n'avait pas le courage de s'adresser à la justice.

Si l'élaboration de cet instrument pénal permettant de condamner pénalement les mariages de complaisance ou forcés s'est révélée très précieuse, cette forme de répression n'annule pas pour autant le mariage déjà contracté.

L'annulation du mariage au titre des articles 146*bis* (mariage de complaisance) et 146*ter* (mariage forcé) du Code civil peut être demandée par les époux eux-mêmes, par le ministère public et par tous ceux qui y ont intérêt (art. 184 du Code civil), à l'exception des parents collatéraux ou des enfants qui ne sont pas nés du mariage en cause (art. 187 du Code civil).

Pour obtenir, outre la condamnation pénale, l'annulation civile du mariage, il faut que la partie la plus diligente intente une action en nullité après la condamnation pénale (1). Seul le juge civil peut aujourd'hui prononcer cette annulation étant donné que toutes les demandes relatives à l'état des personnes, ainsi que de toutes contestations entre époux relatives à l'exercice de leurs droits ou à leurs biens sont de sa compétence exclusive (art. 569, 1°, du Code judiciaire).

L'annulation du mariage rétroagit au moment de sa conclusion, de sorte que le mariage est réputé ne jamais avoir existé et que les intéressés sont réputés ne jamais avoir été mariés (2).

Ces dispositions pénales relatives au mariage de complaisance et au mariage forcé posent ainsi un problème essentiel en matière de délimitation des juridictions du juge pénal et du juge civil. Eu égard à l'autorité de la chose jugée au pénal par rapport au juge civil, ainsi qu'à l'adage « le pénal tient le civil en état », la seule conclusion que l'on puisse tirer pour l'instant est que le juge civil ne peut pas se prononcer sur une action en nullité avant que le juge pénal ait statué sur l'infraction de mariage de complaisance ou de mariage forcé dont il a été saisi, et que le juge civil doit se conformer au jugement prononcé par le juge pénal en la matière (3).

(1) S. Lefebvre, « Schijnhuwelijken. Preventie en repressie in een notendop », in: *NJW* 2007, n° 171, p. 824.

(2) Cass., 20 avril 2001, C.00 0429.N; *AJT*, 2001/2002, 551; *E.J.*, 2002, 3, 34; *Juristenkrant*, 2001 (reproduction Verschelden G.), 35, p. 9.

(3) A. Huygens, « Oneigenlijke huwelijksmigratie. Schijnhuwelijken: stand van zaken anno 2006 », in: *T. Vreemd*, 2006, 271, (238) n°s 68-71.

Dienaangaande komt S. Lefebvre tot een volgende interessante conclusie: «[...] wanneer het openbaar ministerie eerst een strafrechtelijke en vervolgens een burgerlijke procedure moet voeren, brengt dit niet alleen een toename van de werklast met zich mee, maar heeft dit eveneens tot gevolg dat de uiteindelijke nietigverklaring van het huwelijk nog langer op zich zal laten wachten.[...]» (1).

Derhalve wil dit voorstel, wanneer er sprake is van een strafrechtelijke veroordeling op basis van artikel 79bis Vreemdelingenwet wat betreft het schijnhuwelijk of op basis van artikel 391sexies Sw. wat betreft het gedwongen huwelijk, de desbetreffende artikelen dusdanig wijzigen zodat, weliswaar slechts in deze gevallen, dit tot gevolg heeft dat deze strafrechter ook automatisch de burgerrechtelijke nietigverklaring van het huwelijk uitspreekt. Dienaangaande zal voor deze gevallen ook een uitzondering moeten worden voorzien op het niveau van artikel 569, 1°, Ger. W. maar wordt evenwel geenszins afbreuk gedaan aan het hierboven aangehaalde adagium «le pénal tient le civil en état».

Hiermee wordt niet enkel de werklast gedrukt maar wordt tevens uiting gegeven aan een roep naar meer efficiëntie die ook in de juridische wereld alsmear meer weerklank vindt, zo ook in andere rechtsdomeinen. In dit verband kan bijvoorbeeld verwezen worden naar een passage in het wetsvoorstel van de heren Hugo Vandenberghe en Tony Van Parys tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met het oog op de invoering van het schorsend karakter van een verzoekschrift tot vernietiging bij de Raad van State voor wat de burgerrechtelijke vordering tot schadevergoeding betreft:

«Een sluitende oplossing om de achterstand daadwerkelijk een halt toe te roepen bestaat in het toekennen aan de rechtbanken van eerste aanleg van de bevoegdheid om te oordelen, met volheid van rechtsmacht, over bepaalde akten en reglementen van administratieve overheden, met name over de rechtshandelingen met individuele strekking. Door de burgerlijke rechter tevens te belasten met de vernietiging, stelt men een einde aan de tweedeling vernietiging — vordering in schadevergoeding en kan dus tegelijk uitspraak gedaan worden over beide juridische aspecten van de aangevochten individuele bestuurs-handeling.» (2).

(1) S. Lefebvre, l.c., 824.

(2) Stuk Senaat 2007, nr. 4-10/1, blz. 4-5.

S. Lefebvre formule une conclusion intéressante sur ce point: «[...] lorsque le ministère public doit d'abord mener une procédure pénale, puis une procédure civile, cela entraîne non seulement une augmentation de la charge de travail, mais il s'ensuit également que l'annulation définitive du mariage se fera attendre plus longtemps encore. [...]» (1). (traduction)

C'est pourquoi nous proposons, en cas de condamnation pénale sur la base de l'article 79bis de la loi sur les étrangers en ce qui concerne le mariage de complaisance ou sur la base de l'article 391sexies du Code pénal en ce qui concerne le mariage forcé, de modifier les articles concernés de telle sorte que ce juge pénal prononce aussi automatiquement l'annulation civile du mariage (uniquement dans ces cas, il est vrai). En la matière, il faudra également prévoir une exception pour ces cas au niveau de l'article 569, 1°, du Code judiciaire, sans toutefois porter atteinte à l'adage précité «le pénal tient le civil en état».

Cette modification entraînera non seulement une diminution de la charge de travail, mais elle concrétise aussi une demande d'amélioration sur le plan de l'efficacité qui trouve aussi de plus en plus d'écho dans le monde judiciaire, de même que dans les autres domaines du droit. À ce propos, on peut par exemple renvoyer à un passage de la proposition de loi de MM. Hugo Vandenberghe et Tony Van Parys modifiant le Code civil en vue de conférer à une requête en annulation devant le Conseil d'État un caractère suspensif à l'égard de l'action civile en dommages et intérêts:

«Une solution radicale pour juguler réellement l'arriéré serait d'octroyer aux tribunaux de première instance la compétence de juger, en plénitude de juridiction, certains actes et règlements d'autorités administratives, à savoir les actes juridiques de portée individuelle. En rendant en outre le juge civil compétent pour l'annulation, on supprimerait la dichotomie annulation-action en dommages et intérêts, ce qui permettrait de se prononcer d'emblée sur les deux aspects juridiques de l'acte administratif de portée individuelle contesté.» (2).

(1) S. Lefebvre, l.c., p. 824.

(2) Doc. Sénat 2007, n° 4-10/1, p. 4-5.

ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING

Artikel 2

Artikel 184 B.W., gewijzigd bij artikel 17 van de wet van 4 mei 1999 en bij artikel 6 van de wet van 25 april 2007, bepaalt dat tegen elk huwelijk dat is aangegaan met overtreding van de bepalingen van de artikelen 144, 146*bis*, 146*ter*, 147, 161, 162, 163, 341 of 353-13, kan worden opgekomen door de echtgenoten zelf, door allen die daarbij belang hebben en door het openbaar ministerie. Dit betekent dat de vordering tot nietigverklaring van het huwelijk op grond van de artikelen 146*bis* (schijnhuwelijk) en 146*ter* (gedwongen huwelijk) van het Burgerlijk Wetboek enkel kan worden ingesteld door de echtgenoten zelf, door het openbaar ministerie en allen die daarbij belang hebben, mits enkele uitzonderingen voor de bloedverwanten in de zijlijn of kinderen die niet uit dit vermeende huwelijk geboren zijn (art. 187 B.W.).

Indien deze strafrechtelijke veroordeling wegens een gedongen huwelijk of een schijnhuwelijk ook tot gevolg heeft dat de strafrechter ook automatisch de burgerrechtelijke nietigverklaring van het huwelijk uitspreekt, dient deze bepaling dan ook in deze zin te worden aangepast.

Artikel 3

Naar analogie van het hierboven voorgestelde artikel 3 vormt artikel 391*sexies* Sw., ingevoerd bij de wet van 25 april 2007, de grondslag voor de strafmaat bij strafrechtelijke vervolging in het kader van een gedwongen huwelijk, zoals omschreven in artikel 146*ter* B.W. Indien deze strafrechtelijke veroordeling, ook tot gevolg heeft dat de strafrechter ook automatisch de burgerrechtelijke nietigverklaring van het huwelijk uitspreekt, dient deze bepaling dan ook in deze zin te worden aangevuld.

Bij wijze van praktische regeling inzake de kennisgeving aan de bevoegde ambtenaar van de burgerlijke stand wordt, naar analogie van artikel 1303 Ger. W. wat betreft de echtscheiding, voorzien dat wanneer de nietigverklaring van het huwelijk is uitgesproken bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest, de griffier, binnen één maand, een uittreksel bevattende het beschikkende gedeelte en de vermelding van de dag van het in kracht van gewijsde treden van het vonnis of arrest bij aangetekende zending met ontvangstbewijs stuurt aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar het huwelijk voltrokken is of, wanneer het huwelijk niet in België voltrokken is, aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van Brussel.

COMMENTAIRE DES ARTICLES

Article 2

L'article 184 du Code civil, modifié par l'article 17 de la loi du 4 mai 1999 et par l'article 6 de la loi du 25 avril 2007, dispose que tout mariage contracté en contravention aux dispositions contenues aux articles 144, 146*bis*, 146*ter*, 147, 161, 162, 163, 341 ou 353-13, peut être attaqué soit par les époux eux-mêmes, soit par tous ceux qui y ont intérêt, soit par le ministère public. Il en résulte que la nullité du mariage au titre des articles 146*bis* (mariage de complaisance) et 146*ter* (mariage forcé) du Code civil ne peut être demandée que par les époux eux-mêmes, par le ministère public et par tous ceux qui y ont intérêt, moyennant quelques exceptions pour les parents collatéraux ou les enfants qui ne sont pas nés du mariage en cause (art. 187 du Code civil).

Si cette condamnation pénale du chef d'un mariage forcé ou d'un mariage de complaisance signifie aussi que le juge pénal prononce également, de manière automatique, la nullité civile du mariage, cette disposition doit être modifiée en ce sens.

Article 3

Par analogie avec l'article 3 proposé ci-dessus, l'article 391*sexies* du Code pénal, inséré par la loi du 25 avril 2007, confère son fondement à la peine en cas de poursuites pénales dans le cadre d'un mariage forcé au sens de l'article 146*ter* du Code civil. Si cette condamnation pénale a aussi pour conséquence que le juge pénal prononce également, de manière automatique, la nullité civile du mariage, cette disposition doit être complétée en ce sens.

Au titre de disposition pratique en matière de notification à l'officier de l'état civil compétent, il est prévu, par analogie avec l'article 1303 du Code judiciaire, en ce qui concerne le divorce, que lorsque la nullité du mariage a été prononcée par un jugement ou arrêt passé en force de chose jugée, un extrait contenant le dispositif de ce jugement ou de l'arrêt et la mention du jour où celui-ci a acquis force de chose jugée est, dans le mois, adressé par le greffier sous pli recommandé avec accusé de réception à l'officier de l'état civil du lieu où le mariage a été célébré ou, lorsque le mariage n'a pas été célébré en Belgique, à l'officier de l'état civil de Bruxelles.

Artikel 4

Artikel 79*bis* ingevoerd door de wet van 12 januari 2006 en dit tot aanpassing van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, vormt de grondslag voor de strafmaat bij strafrechtelijke vervolging in het kader van een schijnhuwelijk, zoals omschreven in artikel 146*bis* B.W. Indien deze strafrechtelijke veroordeling, ook tot gevolg heeft dat de strafrechter ook automatisch de burgerrechtelijke nietigverklaring van het huwelijk uitspreekt, dient deze bepaling dan ook in deze zin te worden aangevuld.

Bij wijze van praktische regeling inzake de kennisgeving aan de bevoegde ambtenaar van de burgerlijke stand wordt, naar analogie van artikel 1303 Ger. W. wat betreft de echtscheiding, voorzien dat wanneer de nietigverklaring van het huwelijk is uitgesproken bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest, de griffier, binnen één maand, een uittreksel bevattende het beschikkende gedeelte en de vermelding van de dag van het in kracht van gewijsde treden van het vonnis of arrest bij aangetekende zending met ontvangstbewijs stuurt aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar het huwelijk voltrokken is of, wanneer het huwelijk niet in België voltrokken is, aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van Brussel.

Martine Taelman.
Nele Lijnen.
Filip Anthuenis.

*
* *

Article 4

L'article 79*bis*, inséré par la loi du 12 janvier 2006 modifiant la loi du 15 décembre 1980 sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers, confère son fondement à la peine en cas de poursuites pénales dans le cadre d'un mariage de complaisance au sens de l'article 146*bis* du Code civil. Si cette condamnation pénale a aussi pour conséquence que le juge pénal prononce également, de manière automatique, la nullité civile du mariage, cette disposition doit être complétée en ce sens.

Au titre de disposition pratique en matière de notification à l'officier de l'état civil compétent, il est prévu, par analogie avec l'article 1303 du Code judiciaire, en ce qui concerne le divorce, que lorsque la nullité du mariage a été prononcée par un jugement ou arrêt passé en force de chose jugée, un extrait contenant le dispositif de ce jugement ou de l'arrêt et la mention du jour où celui-ci a acquis force de chose jugée est, dans le mois, adressé par le greffier sous pli recommandé avec accusé de réception à l'officier de l'état civil du lieu où le mariage a été célébré ou lorsque le mariage n'a pas été célébré en Belgique, à l'officier de l'état civil de Bruxelles.

*
* *

WETSVOORSTEL

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Art. 2

In artikel 184 van het Burgerlijk Wetboek, vervangen bij de wet van 31 maart 1987 en gewijzigd bij de wet van 25 april 2007, vervallen de woorden « 146*bis*, 146*ter*, ».

Art. 3

Artikel 391*sexies* van het Strafwetboek wordt aangevuld met de volgende leden :

« Als op basis van een rechterlijke beslissing waartegen geen verzet of hoger beroep meer openstaat, de in het eerste lid omschreven wanbedrijven worden bestraft in het kader van een gedongen huwelijk, zoals omschreven in artikel 146*ter* van het Burgerlijk Wetboek, zal dezelfde rechter tevens de burgerrechtelijke nietigverklaring van het huwelijk uitspreken.

Wanneer de nietigverklaring van het huwelijk is uitgesproken bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest, stuurt de griffier, binnen één maand, een uittreksel bevattende het beschikkende gedeelte en de vermelding van de dag van het in kracht van gewijsde treden van het vonnis of het arrest bij aangetekende zending met ontvangstbewijs aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar het huwelijk voltrokken is of, wanneer het huwelijk niet in België voltrokken is, aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van Brussel. ».

Art. 4

Artikel 79*bis* van de vreemdelingenwet van 15 december 1980 wordt aangevuld met een paragraaf 3, luidende :

« § 3. Als op basis van een rechterlijke beslissing, de in § 1 omschreven wanbedrijven worden bestraft in het kader van een schijnhuwelijk, zoals omschreven in artikel 146*bis* van het Burgerlijk Wetboek, zal dezelfde rechter tevens de burgerrechtelijke nietigverklaring van het huwelijk uitspreken.

PROPOSITION DE LOIArticle 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

Art. 2

À l'article 184 du Code civil, remplacé par la loi du 31 mars 1987 et modifié par la loi du 25 avril 2007, les mots « 146*bis*, 146*ter*, » sont supprimés.

Art. 3

L'article 391*sexies* du Code pénal est complété par les alinéas suivants :

« Si, sur la base d'une décision judiciaire qui ne peut plus être frappée d'opposition ou d'appel, les délits décrits à l'alinéa 1er sont punis dans le cadre d'un mariage forcé, tel que défini par l'article 146*ter* du Code civil, le même juge prononcera également la nullité civile du mariage.

Lorsque la nullité du mariage est prononcée par un jugement ou arrêt passé en force de chose jugée, un extrait comprenant le dispositif du jugement ou de l'arrêt et la mention du jour où celui-ci a acquis force de chose jugée est, dans le mois, adressé par le greffier sous pli recommandé avec accusé de réception à l'officier de l'état civil du lieu où le mariage a été célébré ou, lorsque le mariage n'a pas été célébré en Belgique, à l'officier de l'état civil de Bruxelles. ».

Art. 4

L'article 79*bis* de la loi du 15 décembre 1980 sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers est complété par un § 3, libellé comme suit :

« § 3. Si, en vertu d'une décision judiciaire, les délits visés au § 1er sont sanctionnés dans le cadre d'un mariage de complaisance tel que défini à l'article 146*bis* du Code civil, le même juge prononcera également la nullité civile du mariage.

Wanneer de nietigverklaring van het huwelijk is uitgesproken bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest, stuurt de griffier, binnen één maand, een uittreksel bevattende het beschikkende gedeelte en de vermelding van de dag van het in kracht van gewijsde treden van het vonnis of het arrest bij aangetekende zending met ontvangstbewijs aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar het huwelijk voltrokken is of, wanneer het huwelijk niet in België voltrokken is, aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van Brussel. ».

28 april 2008.

Martine Taelman.
Nele Lijnen.
Filip Anthuenis.

Lorsque la nullité du mariage a été prononcée par un jugement ou un arrêt passé en force de chose jugée, un extrait comprenant le dispositif du jugement ou de l'arrêt et la mention du jour où celui-ci a acquis force de chose jugée est, dans le mois, adressé par le greffier sous pli recommandé avec accusé de réception à l'officier de l'état civil du lieu où le mariage a été célébré ou, lorsque le mariage n'a pas été célébré en Belgique, à l'officier de l'état civil de Bruxelles. ».

28 avril 2008.